

УДК 539.3

О.І. Гуляр¹, д-р. техн. наукС.О. Пискунов¹, д-р. техн. наукО.О. Шкриль¹, канд. техн. наук¹Київський національний університет будівництва і архітектури, Київ
Повітрофлотський просп., 31, м. Київ. 03680

ПРИЗМАТИЧНИЙ СКІНЧЕННИЙ ЕЛЕМЕНТ НА ОСНОВІ МОМЕНТНОЇ СХЕМИ СКІНЧЕНИХ ЕЛЕМЕНТІВ

На основі НМСЕ розроблено новий призматичний скінченний елемент з перемінною площею поперечного перерізу вздовж твірної, який за рахунок чисельного інтегрування повністю враховує змінність всіх величин в поперечному перерізі. Виявлено, що розроблений варіант СЕ дозволяє отримувати достовірні результати для призматичних тіл із змінною площею поперечного перерізу вздовж твірної.

Ключові слова: просторова задача, напіваналітичний метод скінчених елементів, матриця жорсткості, чисельне інтегрування, пружне деформування.

Вступ. Ефективність використання СЕ комплексів значною мірою визначається різноманітністю СЕ бази. В даній роботі реалізовано варіант скінченного елемента, матриця жорсткості і вузлові реакції якого визначаються на основі чисельного інтегрування в області поперечного перерізу.

1. Скінченний елемент з чисельним інтегруванням в поперечному перерізі. Опис процесу деформування просторових тіл здійснюється у відповідності до варіаційного принципу можливих переміщень. Рівняння рівноваги системи N СЕ, що апроксимують досліджуваний об'єкт, має вигляд:

$$\sum_{n=1}^N (\delta W_n - \delta A_n) = 0.$$

Варіація енергії деформації одного призматичного СЕ може бути записана у вигляді:

$$\delta W = \int_{x^1=-\frac{1}{2}}^{x^1=\frac{1}{2}} \int_{x^2=-\frac{1}{2}}^{x^2=\frac{1}{2}} \int_{x^3=-1}^{x^3=1} \tilde{\sigma}^{ij} \delta \tilde{\varepsilon}_{ij} \sqrt{g} dx^1 dx^2 dx^3. \quad (1.1)$$

Представимо фізичні деформації через ненормовані коефіцієнти розкладу деформацій в ряд Маклорена з урахуванням змінності компонент метричного тензора в поперечному перетині СЕ

$$\tilde{\varepsilon}_{ij} = \frac{1}{\sqrt{g_{ii}g_{jj}}} \xi_{ij};$$

де

$$\begin{aligned} \xi_{\alpha(\alpha)} &= \overset{\circ}{\varepsilon}_{\alpha(\alpha)} + \left(\overset{\circ}{\varepsilon}_{\alpha(\alpha),(3-\alpha)} - \overset{\circ}{\varepsilon}_{\alpha(\alpha)} \overset{\circ}{h}_{\alpha(\alpha),(3-\alpha)} \right) x^{(3-\alpha)}; \quad \xi_{12} = \overset{\circ}{\varepsilon}_{12}; \\ \xi_{\alpha 3} &= \overset{\circ}{\varepsilon}_{\alpha 3} + \left(\overset{\circ}{\varepsilon}_{\alpha 3,(3-\alpha)} - \frac{1}{2} \overset{\circ}{\varepsilon}_{\alpha 3} \left(\overset{\circ}{h}_{\alpha\alpha,(3-\alpha)} + \overset{\circ}{h}_{33,(3-\alpha)} \right) \right) x^{(3-\alpha)}; \\ \xi_{33} &= \overset{\circ}{\varepsilon}_{33} + \left(\overset{\circ}{\varepsilon}_{33,\alpha} - \overset{\circ}{\varepsilon}_{33} \overset{\circ}{h}_{33,\alpha} \right) x^{\alpha}. \end{aligned}$$

Тоді формулу (1.1) із використанням нефізичних компонентів напружень та деформацій представимо в матричному вигляді

$$\delta W = \int_{x^1=-\frac{1}{2}}^{x^1=\frac{1}{2}} \int_{x^2=-\frac{1}{2}}^{x^2=\frac{1}{2}} \int_{x^3=-1}^{x^3=1} \delta \{ \xi \}^T \{ \sigma \} \sqrt{g} dx^1 dx^2 dx^3, \quad (1.2)$$

де

$$\begin{aligned} \{ \xi \}^T &= \{ \xi_{11} \quad 2\xi_{12} \quad \xi_{22} \quad 2\xi_{23} \quad 2\xi_{13} \quad \xi_{33} \}, \\ \{ \sigma \} &= \{ \sigma_{11} \quad \sigma_{12} \quad \sigma_{22} \quad \sigma_{23} \quad \sigma_{13} \quad \sigma_{33} \}. \end{aligned}$$

Співвідношення (2.11) [1], що описують залежність між ненормованими компонентами деформацій – складовими коефіцієнтів розкладення фізичних деформацій у ряд Маклорена і коефіцієнтами розкладення переміщень за поліномами (2.3) [1], у матричній формі мають наступний вигляд:

$$\{ \xi \} = \sum_{l=0}^L \left([B_1] \varphi^{(l)} + [B_2] \varphi_{,3}^{(l)} \right) \{ u_l \};$$

де

$$\begin{aligned} \{ u \}_l^T &= \{ u_{l(-1;-1)}^T u_{l(1;-1)}^T u_{l(-1;1)}^T u_{l(1;1)}^T \}; \\ \{ u \}_{l(S_1, S_2)}^T &= \{ u_{1(S_1, S_2)}^l \} \{ u_{2(S_1, S_2)}^l \} \{ u_{3(S_1, S_2)}^l \}; \\ [B_\alpha] &= \left[[B_\alpha]^{(-1;-1)} \quad [B_\alpha]^{(1;-1)} \quad [B_\alpha]^{(-1;1)} \quad [B_\alpha]^{(1;1)} \right]. \end{aligned} \quad (1.3)$$

Склад матриць $[B_\alpha]^{(S_1, S_2)}$ є наступним:

$$\left[\overset{\circ}{B}_1 \right]^{(S_1, S_2)} = \begin{bmatrix} \frac{1}{2} S_1 \overset{\circ}{z}_{,1}^{\prime} + (B_1)_1 x^2 & \frac{1}{2} S_1 \overset{\circ}{z}_{,1}^{\prime 2} + (B_1)_2 x^2 & 0 \\ \frac{1}{2} \left(S_2 \overset{\circ}{z}_{,1}^{\prime} + S_1 \overset{\circ}{z}_{,2}^{\prime} \right) & \frac{1}{2} \left(S_2 \overset{\circ}{z}_{,1}^{\prime 2} + S_1 \overset{\circ}{z}_{,2}^{\prime 2} \right) & 0 \\ \frac{1}{2} S_2 \overset{\circ}{z}_{,2}^{\prime} + (B_1)_3 x^1 & \frac{1}{2} S_2 \overset{\circ}{z}_{,2}^{\prime 2} + (B_1)_4 x^1 & 0 \\ 0 & 0 & \frac{1}{2} \overset{\circ}{z}_{,3}^{\prime 3} S_1 + (B_1)_5 x^2 \\ 0 & 0 & \frac{1}{2} \overset{\circ}{z}_{,3}^{\prime 3} S_2 + (B_1)_6 x^1 \\ 0 & 0 & 0 \end{bmatrix},$$

де

$$(B_1)_1 = S_1 S_2 \overset{\circ}{z}_{,1}^{\prime} + \frac{S_1}{2} \overset{\circ}{z}_{,12}^{\prime} - \frac{1}{2} S_1 \overset{\circ}{z}_{,2}^{\prime} h_{11,2};$$

$$(B_1)_2 = S_1 S_2 \overset{\circ}{z}_{,1}^{\prime 2} + \frac{S_1}{2} \overset{\circ}{z}_{,12}^{\prime 2} - \frac{1}{2} S_1 \overset{\circ}{z}_{,2}^{\prime 2} h_{11,2};$$

$$(B_1)_3 = S_1 S_2 \overset{\circ}{z}_{,2}^{\prime} + \frac{S_2}{2} \overset{\circ}{z}_{,12}^{\prime} - \frac{1}{2} S_1 \overset{\circ}{z}_{,2}^{\prime} h_{11,2};$$

$$(B_1)_4 = S_1 S_2 \overset{\circ}{z}_{,2}^{\prime 2} + \frac{S_1}{2} \overset{\circ}{z}_{,12}^{\prime 2} - \frac{1}{2} S_1 \overset{\circ}{z}_{,2}^{\prime 2} h_{11,2};$$

$$(B_1)_5 = S_1 S_2 \overset{\circ}{z}_{,3}^{\prime 3} - \frac{1}{2} S_1 \overset{\circ}{z}_{,3}^{\prime 3} h_{11,2};$$

$$(B_1)_6 = S_1 S_2 \overset{\circ}{z}_{,3}^{\prime 3} - \frac{1}{2} S_2 \overset{\circ}{z}_{,3}^{\prime 3} h_{22,1}.$$

$$\left[\overset{\circ}{B}_2 \right]^{(S_1, S_2)} = \begin{bmatrix} 0 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & 0 \\ \frac{1}{4} \overset{\circ}{z}_{,1}^{\prime} + (B_2)_1 x^2 & \frac{1}{4} \overset{\circ}{z}_{,1}^{\prime 2} + (B_2)_2 x^2 & 0 \\ \frac{1}{4} \overset{\circ}{z}_{,2}^{\prime} + (B_2)_3 x^1 & \frac{1}{4} \overset{\circ}{z}_{,2}^{\prime 2} + (B_2)_4 x^1 & 0 \\ 0 & 0 & \frac{1}{4} \overset{\circ}{z}_{,3}^{\prime 3} + (B_2)_5 x^1 + (B_2)_6 x^2 \end{bmatrix},$$

де

$$(B_2)_1 = \frac{1}{4} \left(2 S_2 \overset{\circ}{z}_{,1}^{\prime} + \overset{\circ}{z}_{,12}^{\prime} \right) - \frac{1}{8} \overset{\circ}{z}_{,1}^{\prime} h_{11,2};$$

$$(B_2)_2 = \frac{1}{4} \left(2S_2 z_{,1}^{2'} + z_{,12}^{2'} \right) - \frac{1}{8} z_{,1}^{2'} h_{1,2};$$

$$(B_2)_3 = \frac{1}{4} \left(2S_1 z_{,2}^{1'} + z_{,12}^{1'} \right) - \frac{1}{8} z_{,1}^{1'} h_{1,2};$$

$$(B_2)_4 = \frac{1}{4} \left(2S_2 z_{,1}^{2'} + z_{,12}^{2'} \right) - \frac{1}{8} z_{,1}^{2'} h_{1,2};$$

$$(B_2)_5 = \frac{1}{2} S_1 z_{,3}^{3'}; \quad (B_2)_6 = \frac{1}{2} S_2 z_{,3}^{3'}.$$

Підставляючи (1.3) в (1.2), запишемо варіацію енергії деформації елемента через переміщення $\{u\}$ та вузлові реакції $\{r_\sigma\}$:

$$\delta W = \delta \{u\}^T \{r_\sigma\}, \quad (1.4)$$

де

$$\{r_\sigma\} = \int_{x^1=-\frac{1}{2}}^{x^1=\frac{1}{2}} \int_{x^2=-\frac{1}{2}}^{x^2=\frac{1}{2}} \int_{x^3=-1}^{x^3=1} [B]^T \{\sigma\} \sqrt{g} dx^1 dx^2 dx^3. \quad (1.5)$$

Виконуючи чисельне інтегрування, отримаємо формулу для обчислення вузлових реакцій скінченного елемента загального вигляду із змінними механічними та геометричними параметрами:

$$\{r_\sigma\} = \sum_{i=1}^I \sum_{j=1}^J \sum_{k=1}^K \left[[B]^T \{\sigma\} \sqrt{g} H_i H_j H_k \right]_{(x_i^1, x_j^2, x_k^3)}, \quad (1.6)$$

де I, J, K - кількість точок інтегрування по x_i^1, x_j^2, x_k^3 , відповідно, H_i, H_j, H_k - вагові функції, x_i^1, x_j^2, x_k^3 - координати точок інтегрування.

Для виводу матриці жорсткості скінченного елемента представимо зв'язок між напружень і деформацій у вигляді:

$$\{\sigma\} = [D] \{\varepsilon\}. \quad (1.7)$$

де

$$[D] = \begin{bmatrix} D^{1111} & D^{1112} & D^{1122} & D^{1133} \\ D^{1211} & D^{1212} & D^{1222} & D^{1233} \\ D^{2211} & D^{2212} & D^{2222} & D^{2233} \\ D^{3311} & D^{3312} & D^{3322} & D^{3333} \end{bmatrix}.$$

Елементи матриці $[D]$ визначаються згідно формул (2.7) [1].

Варіація енергії деформації можна записати як:

$$\delta W = \int_{x^1=-\frac{1}{2}}^{x^1=\frac{1}{2}} \int_{x^2=-\frac{1}{2}}^{x^2=\frac{1}{2}} \int_{x^3=-1}^{x^3=1} \delta\{\varepsilon\}^T [D] \{\varepsilon\} \sqrt{g} dx^1 dx^2 dx^3. \quad (1.8)$$

Подаючи деформації через коефіцієнти розкладу перемішень, отримуємо:

$$\delta W = \delta\{u\}^T [k] \{u\}, \quad (1.9)$$

де $[k]$ - матриця жорсткості:

$$[k] = \int_{x^1=-\frac{1}{2}}^{x^1=\frac{1}{2}} \int_{x^2=-\frac{1}{2}}^{x^2=\frac{1}{2}} \int_{x^3=-1}^{x^3=1} [B]^T [D] [B] \sqrt{g} dx^1 dx^2 dx^3. \quad (1.10)$$

Використовуючи формулу чисельного інтегрування:

$$[k] = \sum_{i=1}^I \sum_{j=1}^J \sum_{\kappa=1}^K [B]^T [D] [B] \sqrt{g} H_i H_j H_\kappa \Big|_{(x_i^1, x_j^2, x_\kappa^3)}. \quad (1.11)$$

2. Контрольні приклади. Для обґрунтування достовірності розробленого підходу для призматичних тіл було розглянуто тестовий приклад про деформування в умовах плоскої деформації в площині $z^1 - z^3$ стержня зі змінною за лінійним законом площею поперечного перерізу (рис. 1). Зміна площі в даному випадку є тотожною зміні характерного розміру перерізу в напрямку в напрямку z^1 . Модуль пружності $E = 0.1 \text{ МПа}$, коефіцієнт Пуассона $\nu = 0.3$. В дискретній моделі МСЕ (рис. 2) розташування центрів СЕ вздовж вісі стержня збігається із розташуванням точок інтегрування в дискретній моделі НМСЕ. Дискретна модель НМСЕ утворена із використанням одного призматичного СЕ змінної площі поперечного перерізу і за виглядом повністю ідентична розрахунковій схемі.

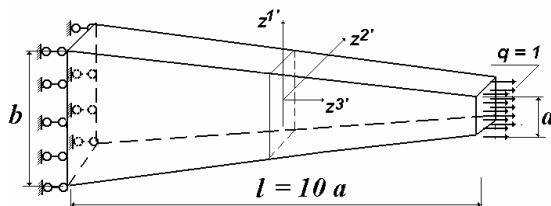

Рис. 1. Розрахункова схема призматичного стержня зі змінною площею поперечного перерізу в умовах розтягу

При розгляді розтягу стержня (рис. 1) співвідношення площ торцевих

перерізів прийнято 2:1 ($b=2a$, співвідношення прирощення розміру перерізу до довжини становило 1/10).

Отримані результати – розподілення напружень σ_{z^3} і переміщень U^{z^3} вздовж вісі стержня (за напрямком $z^{2'}$ – в МСЕ і $z^{3'}$ в НМСЕ) наведені на рис. 2. Із використанням МСЕ і НМСЕ отримані тотожні результати розподілення переміщень і напружень вздовж вісі СЕ, похибка визначення напружень і переміщень лежить в межах 1%.

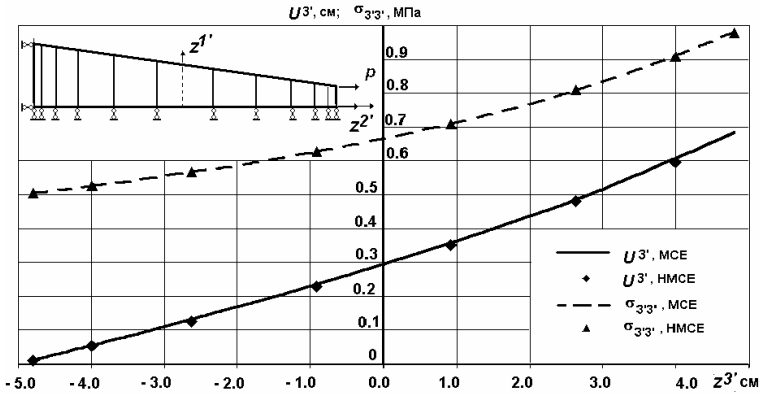

Рис. 2. Розподілення параметрів напружено-деформованого стану в стержні змінної площі поперечного перерізу

При розв'язанні тестової задачі про згин шарнірно обпертої балки змінної площі поперечного перерізу під впливом розподіленого навантаження (рис. 3) співвідношення площ торцевих перерізів становило 1,5:1 ($b=1,5a$, співвідношення прирощення розміру перерізу до довжини становило 1/20).

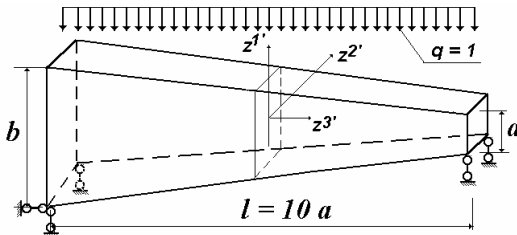

Рис. 3. Розрахункова схема призматичного стержня зі змінною площею поперечного перерізу в умовах згину

Використані при розв'язанні задачі дискретні моделі є такими ж, як і

випадку розтягу. Результати, отримані із використанням МСЕ і НМСЕ також добре узгоджуються, що підтверджується отриманими розподіленнями прогинів по довжині балки (рис. 4) і розподіленням напружень по висоті в найбільш навантаженому перерізі (рис. 5). Збільшення співвідношення площ перерізів до 2:1 (як у випадку розтягу) призвело до більших відмінностей у величинах максимальних напружень – до 10-12%.

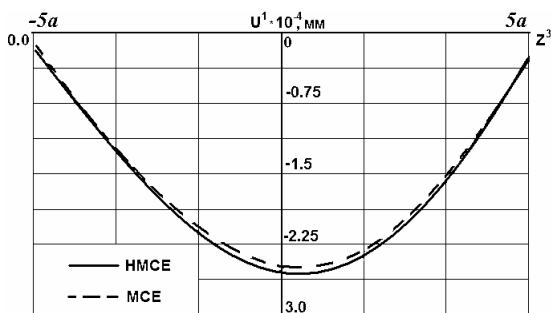

Рис. 4. Результати розподілу прогинів по довжині балки змінної площі поперечного перерізу при згині

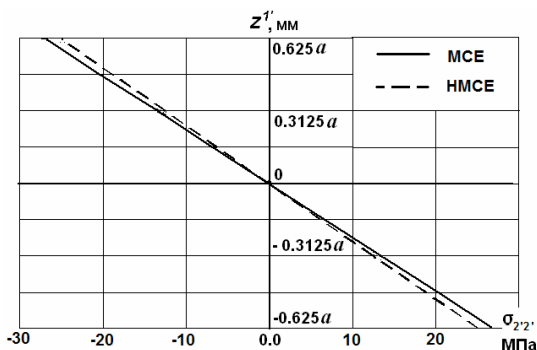

Рис.5. Розподілення напружень по висоті в найбільш навантаженому перерізі балки

Таким чином, отримані результати свідчать, що розроблені призматичні СЕ змінної площі поперечного перерізу дозволяють отримувати достовірні результати як для випадку розтягу так і для згину. Межі зміннення площі, при якій отримувані результати є достовірними для випадку згину є обмеженими, тому використання цих СЕ в певних випадках потребує попереднього дослідження достовірності результатів.

На основі аналізу отримуваних розв'язків тестових задач вперше

показано, що урахування змінності визначника метричного тензора в напрямку утворюючої забезпечило достовірне визначення напружено-деформованого стану призматичних тіл із змінною площею поперечного перерізу при різних видах напруженого стану.

Таким чином, розроблений в даному розділі на основі НМСЕ апарат чисельного визначення напружено-деформованого стану просторових тіл із змінними фізико-механічними та геометричними параметрами дає можливість створення ефективних підходів до розв'язання задач дискретного руйнування неоднорідних призматичних просторових тіл складної конфігурації з довільними граничними умовами на торцях.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. *Баженов В.А., Гуляр О.І., Пискунов С.О., Шкріль О.О.* Основні положення моментної схеми для напіваналітичного варіанта призматичного скінченного елемента // Опір матеріалів і теорія споруд, № 91, 2013. – С.3-12.

REFERENCES

1. *Bazhenov V.A., Hulyar O.I., Pyskunov S.O., Shkryl' O.O.* Osnovni polozhennya momentnoyi skhemy dlya napivanalitychnoho varianta pryzmatychnoho skinchennoho elementa (The main provisions of the scheme for the moment semianalytic option prismatic finite element) // Opir materialiv i teoriya sporud, # 91, 2013. – S.3-12

Стаття надійшла до редакції 27.01.2014 р.

Гуляр А.І., Пискунов С.О., Шкріль А.А.

ПРИЗМАТИЧЕСКИЙ КОНЕЧНЫЙ ЭЛЕМЕНТ НА ОСНОВЕ МОМЕНТНОЙ СХЕМЫ КОНЕЧНЫХ ЭЛЕМЕНТОВ

На основе полуаналитического метода конечных элементов создан новый конечный элемент с переменной площадью поперечного сечения вдоль образующей, который за счет численного интегрирования полностью учитывает переменность всех величин в поперечном сечении. Показано, что полученный вариант конечного элемента позволяет получать достоверные результаты для призматических тел с переменной площадью поперечного сечения вдоль образующей.

Ключевые слова: пространственная задача, полуаналитический метод конечных элементов, матрица жесткости, численное интегрирование, упругое деформирование.

Guliar A.I., Piskunov S.O., Shkryl' A.

PRISMATIC END ITEM ON THE BASIS OF MOMENT FINITE ELEMENTS SCHEMES

Based on the semianalytical finite element method, a new finite element with a variable cross-sectional area along a generator, which is due to take fully into account the numerical integration of the variability of all the variables in cross-section. It is shown that the resulting variant finite element allows to obtain reliable results for the prismatic bodies with variable cross-sectional area along a generatrix.

Keywords: spatial problem semianalytic finite element method, stiffness matrix, numerical integration, the elastic deformation.